

І.В. Лисенко, аспірант

Чернігівський державний технологічний університет, Україна

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПРОБЛЕМНИЙ РЕГІОН»

Останнім часом в Україні спостерігається значна диференціація в розвитку регіонів. Це обумовлено насамперед відсутністю зваженої регіональної політики, структурованого і ефективного регіонального управління, а також чіткого механізму для подолання системної кризи в розвитку територій.

В Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» сформульовано концептуальні засади розвитку проблемних територій. Водночас прийняття цього Закону не лише не знизило інтерес до таких регіонів, а навпаки, відкрило можливості для поглиблення наукових досліджень. Зважаючи на це потребують подальшого вивчення питання класифікації проблемних регіонів, удосконалення критеріїв їх виділення.

На думку таких відомих фахівців, як М.К. Бандман, Г.М. Лаппо і Я.Г. Машбіц, проблемний регіон – це такий регіон, який не в змозі сам (без допомоги з боку держави) вирішити свої проблеми [2].

М.Н. Толчинська дає своє тлумачення цього поняття: «проблемний регіон» можна визначити як територію, що володіє впродовж тривалого часу низькими рівнями економічного потенціалу, розвитку виробництва та інвестиційної активності, рівнем життя населення, підвищеним рівнем безробіття порівняно з середнім в країні [4]. Проблемні регіони – це регіони, в яких спостерігається проблеми соціально-економічного розвитку, наприклад, перевантажені великими містами; депресивні старопромислові; відсталі аграрні. Для кожного типу проблемних регіонів необхідно розробити особливі підходи до регулювання і організації територій.

Проблемний регіон – той, який відчуває певні складнощі, але при цьому в даний момент часу вся соціально-економічна система регіону не порушена кризовими явищами [5].

Основними якісними ознаками проблемних регіонів є:

– особлива кризовість прояву тієї чи іншої крупної проблеми, яка створює загрозу соціально-економічному становищу в країні, політичній стабільності, екологічній рівновазі;

– наявність ресурсного потенціалу (виробничого, науково-технічного, трудового, природного), використання якого особливо важливо для національної економіки;

– особливе значення геополітичного та геоекономічного положення регіону для стратегічних інтересів країни;

– недолік у регіону власних фінансових ресурсів для вирішення проблем загальнонаціонального і світового значення.

З позиції регіональної економічної політики основними типами проблемних регіонів є (рис. 1):

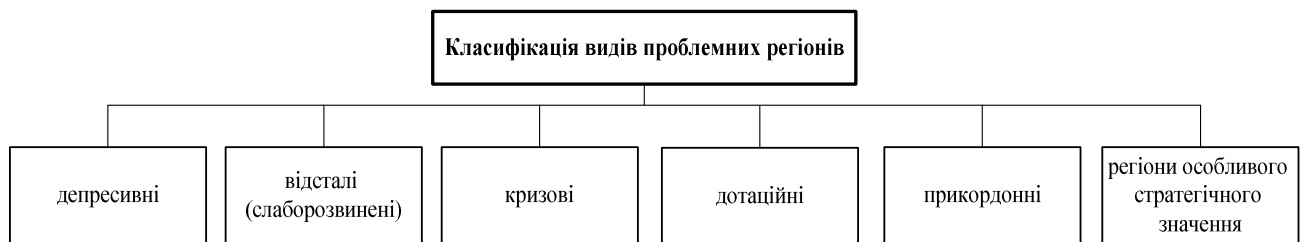

Рисунок 1 – Класифікація видів проблемних регіонів

Депресія – це застій в економіці, характерний відсутністю підйому виробництва та ділової активності, низьким попитом на товари і послуги, безробіттям. У науковій і практичній літературі зустрічаються різні визначення поняття депресивний регіон. Вчені називають депресивними регіони, які пройшли стадію спаду економіки або ж йдуть до спаду. Наприклад, депресію визначають як стадію розвитку, що характеризується в порівнянні з попереднім періодом спадом виробництва, появою безробіття, зниженням інвестиційної та міграційної привабливості і супроводжується відтоком населення [3], тобто депресія розглядається як стадія передуює стадії спаду в економіці регіону.

У ст. 9 Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» підкреслюється, що «...депресивними визнаються промислові та сільські райони, а також міста обласного значення, відповідні показники розвитку яких відповідають одночасно всім критеріям, визначеним цим законом» [1].

Під депресивним регіоном слід розуміти території, на яких спостерігається спад виробничих потужностей, а подекуди і згортання окремих виробництв, підвищення рівня безробіття і не сприятлива соціально-економічна ситуація в цілому. Депресивні регіони – це такі просторово локальні утворення, в яких через економічні, політичні, соціальні, екологічні та інші причини перестають діяти стимули саморозвитку, отже, немає підстав розраховувати на самостійний вихід з кризової ситуації. Депресивними слід вважати регіони, в межах яких темпи спаду виробництва, рівня життя, зростання негативних тенденцій у сфері зайнятості, демографії, екології, соціальних послуг вищі за макрорегіональні, загальнодержавні.

Депресивні регіони (території) – регіони, які принципово відрізняються від відсталих (слаборозвинутих) тим, що за гірших, ніж у середньому по країні, сучасних соціально-економічних показників (темпи спаду виробництва у розрахунку на жителя, середньомісячні доходи працюючих, рівень безробіття, забезпеченість населення соціальними послугами, ступінь ротаційності місцевого бюджету та ін.) у минулому були розвинутими, а за виробництвом певних продуктів посідали провідні місця в країні. Зазвичай ці регіони мають достатньо високий рівень накопиченого виробничо-технічного потенціалу, значну частку промислового виробництва в структурі господарства, відносно високий рівень кваліфікованих кадрів. Однак через різні причини (падіння попиту на основну продукцію або зниження її конкурентоспроможності, вичерпаність мінеральних ресурсів, погіршення геологічних умов і под.) ці регіони втратили колишнє економічне значення і відносні переваги. Типовий приклад депресивного регіону в Україні – старопромисловий Донбас, в якому депресивність значною мірою визначається кризою вугільної галузі [6].

Відзначимо, що відсталим є регіон, який не був лідером, не вносив істотного внеску в зростання економіки країни і не володів видимим потенціалом розвитку. Відсталі регіони характеризуються надмірно низькими доходами на душу населення та недостатнім виробничим і фінансовим потенціалом

До групи відсталих або слаборозвинених належать регіони, які традиційно мають низький рівень життя порівняно з більшістю регіонів країни. Слаборозвинуті регіони ніколи не впливали на економіку країни. В більшості випадків такі регіони розміщуються на периферії. Держава може надавати допомогу економічно відсталим регіонам у формі розвитку виробничої інфраструктури, стимулювання потоків інвестицій, деяких податкових і кредитних пільг, селективного надання дотацій підприємствам з метою забезпечення мінімальної зайнятості. Внаслідок обмеженості фінансових ресурсів держави, основним напрямом є забезпечення саморозвитку регіонів на основі використання власного потенціалу і конкурентних переваг. Збільшення суми між бюджетних трансфертів на користь відсталих регіонів відбуватиметься по мірі прискорення економічного росту в країні.

Кризові регіони – території, що виділяються екстремальним характером економічних, соціально-політичних і екоприродних процесів, припинення діяльності переважної більшості промислових підприємств, міжетнічні конфлікти, наслідки природних катаклізмів (на них поширюються заходи, що вживаються відносно депресивних регіонів) [7].

Дотаційні регіони – це території в які направляються грошові кошти, що виділяються з державного і місцевих бюджетів для надання фінансової підтримки збитковим галузям регіону, а також для покриття розриву між їх доходами і витратами. Так у 2012 році понад 50% державних дотацій припало на Донецьку та Луганську області, а також столицю – м. Київ.

Прикордонні регіони відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки і міжнародного співробітництва. Прикордонні регіони мають потенціал для активного залучення до інтеграційних процесів, які охоплюють на сьогоднішній день увесь континент. Поняття «прикордонний регіон» означає, що територія, яка до нього відноситься, перебуває під впливом державного кордону. Основними функціями такого регіону є бар'єрна, фільтруюча, контактна.

Регіони особливого стратегічного значення більш характерні для Російської федерації. До них відносять Крайню Північ (паливно-енергетичний і гірничопромисловий комплекси), Далекий Схід і Калінінградську область (особливе геополітичне положення), регіони, що межують із країнами СНД.

Шляхи виходу регіонів із депресії залежать від зміни соціально-економічної політики, а також макроекономічної ситуації, яку впроваджують на національному і регіональному рівнях. Більшість проблем має вирішуватися на рівні регіону шляхом стимулювання розвитку малого бізнесу, поліпшення інвестиційного клімату, пошуку нових ринків збуту, модернізації продуктивних сил регіону на основі кластеризаційних засад, що дозволить регіонам значно підвищити свою конкурентоспроможність та вийти на новий рівень соціально-економічного розвитку.

Література

1. Закон України про стимулювання розвитку регіонів від 08.09.2005 № 2850-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>

2. Бандман М.К., Лаппо Г.М., Машбиц Я.Г. “Проблемные регионы: понятие, типы, особенности”. Изв. Российской академии наук, серия Географическая, №5, 1994 г.

3. Баканов С.А. Депрессивные города Урала в 1960-1980-е годы: анализ социально-экономических и демографических факторов. – Челябинск: Челяб. гос. университет, 2005. – с.27.

4. Толчинская М.Н. Типизация отсталых регионов России и пути преодоления депрессивности. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rppe.ru/wp-content/uploads/2010/02/tolchinskaja-mn.pdf>.

5. Дулова Е.Н. Депрессивный регион: понятие и механизм управления // Региональная экономика и управление: электронный научный журнал, 2011. – № 2 (26). – 2012 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://region.mcnip.ru>

6. Коломийчук В.С., Шевчук Л.Т., Шульц С.Л. Стратегічні засади соціально-економічного розвитку регіону (на матеріалах Тернопільської області). // Монографія - Львів-Тернопіль, 2002. – с. 272.

7. Депрессивні території: шляхи виходу із кризи: метод. рек. / авт. кол.: В.В. Говоруха, А.О. Дегтяр, В.В. Мамонова та ін. – К. : НАДУ, 2008. – 56 с.